

Piotr Ługowski

Kościół św. Stanisława w Siedlcach Studium historyczno-artystyczne obiektu

Kościół siedlecki p.w. św. Stanisława – jak dotąd - nie posiada żadnej publikowanej monografii. Od strony historii sztuki temat ten podjął Mirosław Grzymała w swojej pracy magisterskiej, napisanej na seminarium z historii sztuki nowożytnej pod kierunkiem prof. Piotra Bohdziewicza¹. Choć nie wnosi ona żadnych istotnych informacji odnoszących się do dziejów kościoła, zawiera jednak dokładną analizę architektoniczną. Nowo odkryte archiwalia dotyczące siedleckiego kościoła skłaniają do szerszego i nowszego spojrzenia na ten obiekt. Od strony historii sztuki kościołem zajął się również ks. Jan Nieciecki². W swoim oddanym do druku artykule odnosi się do powstałych w połowie XVIII wieku w siedleckim kościele fresków. Autor przytacza nowe informacje, przybliżając tym samym sylwetkę malarza oraz kontekst powstania dzieła.

Na temat parafii zostało opublikowane tylko jedno opracowanie. Jest nim, wydana w 2001 roku, książeczka Doroty Mączki³, ale ta ma bardziej charakter popularyzatorski niż naukowy.

W konsekwencji braku dostatecznych opracowań tematu zrodziła się chęć przedstawienia dostępnych źródeł w niniejszym artykule. Na podstawie zachowanych archiwaliów autor postara się przybliżyć nie tyle samą historię budowy kościoła, ile wydatki z nią związane oraz architekturę kościoła wraz z jego podstawowym wyposażeniem.

1. Fabrica Ecclesiae

Jedną z nowoodkrytych informacji dotyczących kościoła siedleckiego jest nazwisko architekta tegoż kościoła. Do niedawna nie przypisywano atrybucji siedleckiego kościoła żadnemu artyście. Nie znano żadnych wzmianek archiwalnych

¹ Archiwum Katedry Historii Sztuki Nowożytnej KUL 2/60, M. Grzymała, *Kościół parafialny pod wezwaniem św. Stanisława w Siedlcach. Monografia architektoniczna*, praca magisterska napisana pod kierunkiem prof. dr Piotra Bohdziewicza, Lublin 1960.

² J. Nieciecki, *Freski Michelangela Palloniaego wzorem dla malowideł ściennych w kościele w Siedlcach*, s. 1-15 (maszynopis oddany do druku).

³ D. Mączka, *Kościół św. Stanisława w Siedlcach 1532-2000*, Siedlce 2001.

wskazujących na projektanta budowli. Dotychczas w publikacjach podawano jedynie nazwisko muratora, który działał w tym czasie przy kościele - Henryka Schultza. Architektem zaś kościoła św. Stanisława był Antoni Solari⁴. Odkrył go Wojciech Boberski i on też opublikował pierwszą wzmiankę o tym, iż to właśnie Solari wykonał projekt kościoła.

W. Boberski podaje, że z końcem roku 1739 architekt przesłał swój projekt fundatorce kościoła Izabeli z Morsztynów Czartoryskiej. Projekt musiał zadowolić Czartoryskich skoro podpisali z Solarim kontrakt, przewidujący wybudowanie ko-

⁴ Antoni Solari urodził się w Warszawie w 1700 roku jako syn Rocha i Małgorzaty z Bryłów. Ojciec jego był architektem. Musiał wzbudzić w synu zainteresowanie do architektury, skoro też Antoni wyjechał jeszcze przed rokiem 1720 na studia architektoniczne do Włoch. Nie mamy informacji jak długo przebywał we Włoszech, wiemy natomiast, że dnia 7 lutego 1725 roku odbył się ślub Antoniego z Katarzyna Hop w Kolegiacie św. Jana w Warszawie. Musiał zatem już być w Polsce. Całe swoje życie architekt mieszkał w Warszawie. Jego żona urodziła mu w latach 1726-1738 dziesięcioro dzieci, które ochrzczone zostały w parafii NMP na Nowym Mieście. Przejawszy ojcowiznę stał się właścicielem gruntów, które dzielił wspólnie z Józefem Fontaną. Z tym architektem był w dość bliskiej komitywie, gdyż w roku 1729 był nawet świadkiem na ślubie córki Fontany, a także łączyły ich wspólne inwestycje. W roku 1726 postanawiają razem wystawić dla warszawskich bonifratrów kościół z klasztorem i szpitalem za co otrzymali 70 tys. złp. płatne w czterech ratach. Kompleks stanął na części wspólnych gruntów architektów, po wcześniejszej ich sprzedaży. Dnia 3 kwietnia 1728 roku Solari zawiązał kontrakt z Janem Tarłą wojewodą lubelskim na ukończenie klasztoru benedyktynek w Radomiu (projektu Tylmana z Gameren). Z początkiem lat trzydziestych Solari związał się z pijarami. W roku 1733 wraz z Pawłem Fontaną nakreślił projekt kościoła p. w. Przemienienia Pańskiego przy kolegium pijarów w Łukowie. Kierował tam budową do roku 1752, kiedy to kierownictwo przejął Jan Kluk. W roku 1737 wykonał też projekt dla pijarów w Radomiu, a w dwa lata później z fundacji Krystyny z Długopolskich Karśnickiej projekt pijarskiego kolegium i kościoła p.w. św. Józefa w Wieluniu. W obu przypadkach kościół miał dwuwieżową fasadę. W listopadzie 1737 wykonywał nieokreślone dotąd prace dla Lubomirskich za co otrzymał 100 złp. Pracował też dla rodu Radziwiłłów. W 1734 kierował pracą dla Anny z Sanguszków Radziwiłłowej przy budowie oficyn i domów drewnianych w stolicy. Z końcem lat trzydziestych wysłał projekty Michałowi Radziwiłłowi w sprawie restauracji jednego z pałaców. W 1739 objął też jako architekt Rzeczypospolitej nadzór nad rozbudową zamku warszawskiego. Otrzymywał wynagrodzenie wysokości 3800 złp. rocznie i kierował budową skrzydła wschodniego zamku nieco modyfikując projekt Chavieriego. Prof. Lilejko wysunął też tezę, że Solari był autorem dekoracji lizenowej niektórych skrzydeł zamku warszawskiego. Na jesieni 1740 roku podjął się kontynuacji budowy kościoła paulinów na Skalce. Kierownictwo budowy przejął po Muntserze. Projekty i wskazówki Solari wysłał Mikołajowi Puckowi, który kierował budową na miejscu w Krakowie. Dzięki niemu świątynia otrzymała cechy baroku włoskiego. W czerwcu 1742 roku zawarł Solari kontrakt z sakramentkami na budowę ich klasztoru przy Rynku Nowego Miasta w Warszawie. Realizował wówczas zlecenia dla mieszczan (wystawił kamienice przy Krakowskim Przedmieściu 31). W latach 40-tych budował budowle dla franciszkanów. W Warszawie zrealizował podziemie kopułowe św. Witalisa przy kościele franciszkanów. Solari przechowywał również projekty kościoła franciszkańskiego, ale nie miał nic wspólnego z jego budową. Dla franciszkanów Antoni nie budował tylko w Warszawie. W 1747 były prowincjał franciszkanów Paulin Sękowski zamówił u architekta projekt rozbudowy kościoła Matki boskiej Szkaplerznej w Warce. Prace przy tym kościele trwały do 1756 roku. Na miejscu pracami kierował Stefan Niekowski. W roku 1751 (29 III) przejął prace po Symeonie Gaygerze przy budowie kościoła reformatów w Siennicy k. Mińska Mazowieckiego. Poprzedni architekt nie poradził sobie z położeniem fundamentów pod ten kompleks zabudowań. Konwent powstał z fundacji wojewody mazowieckiego Kazimierza Rudzińskiego oraz jego żony Antoniny z Nowosielskich. Prace trwały do 1760 roku; zob. szerzej A. Bartczakowa, A. Sokołowska, *Klasztor Bonifratrów w Warszawie*, BHS 29 (1967) nr 3, s. 405 – 416; A. Bartczakowa, *Kościół franciszkanów w Warszawie*, BHS 29 (1967) nr 3, s. 416 – 423; M. Benko, *Mało znane dzieło Antoniego Solari w Siennicy*, PIUiA 5 (1955) z. 1/14, s. 209 – 218; W. Boberski, *Solari Antoni*, PSB t. XL/2, z. 165, s. 245 - 249; R. Kunkel, *Antoni Solari autorem rozbudowy kościoła franciszkanów w Warce*, BHS 52(1990) nr 1-2, s. 157-158; J. Lepiarczyk, *Wiadomości źródłowe z dziejów budowy i urzędzenia barokowego kościoła Na Skalce w Krakowie*, RK 35 (1961), s. 41 –54; W. Rudziński, *Umowa z Antonim Solarim*, KaiU 29 (1984) z. 3-4, s. 355-363.

ścioła, według którego - jak znajdujemy w *Summariuszu Expensy na Fabrykę Kościoła Siedleckiego*⁵ - Solari za tę pracę otrzymał 22 tys. złp. W. Boberski uważa, że architekt sfinansował całość prac murarskich, a zwrot sumy za te prace dostał od Czartoryskich. Samą budowę kościoła nadzorował na pewno korespondencyjnie i przyjeżdżał tylko przy realizacji trudniejszych technicznie etapów (podobnie jak czynił to przy budowie kościoła pijarów w Łukowie).

Na miejscu w Siedlcach budową kierował wspomniany wyżej majster Henryk Schultz. Był to znany warszawski budowniczy, a jego robotę w Siedlcach potwierdzają liczne archiwalia m.in. list Jana Zygmunta Deybla do Jana Klemensa Branickiego z 21 marca 1750 roku: *Ten majster mularski, którego rekomendowałem zowie się Henrich Szultz. Robota jego przeszłoroczna była w Siedlcach przy zakończeniu nowego kościoła, przy którym z początku aż do zakończenia robił dla księżny JMci kasztelanowej wileńskiej.* Dalej w liście dowiadujemy się, że (...) *O zimowe substentacje nic jemu wtedy nie obiecywałem, bo i w Siedlcach po letniej robocie zawsze się tu do Warszawy wracał*⁶. Prace przy budowie kościoła trwały zapewne głównie tylko w okresie od wiosny do jesieni skoro główny murator i nadzorca budowy na okres zimowy wracał do stolicy. Z listu wynika ponadto, że po pracy w Siedlcach majster podjął się przedsięwzięć dla Branickiego za co miał otrzymywać po 19 tynfów tygodniowo. Prawdopodobnie w Siedlcach za tydzień pracy otrzymywał zbliżoną kwotę.

Ze wspomnianego wyżej dokumentu dowiadujemy się też, że nasz architekt oprócz budowy przewidzianej w kontrakcie, zasklepił dwa groby w kościele, za co otrzymał dodatkowo 600 złp. Nie były to wszystkie prace jakie Solari wykonał przy kościele siedleckim. Po roku 1750, jak podaje drugi *summariusz expensy*, architekt wykonał jeszcze obmurowanie cmentarza przykościelnego za co otrzymał 4476 złp⁷. Niestety te nie zachowało się do naszych czasów. Podczas jednej z wizyt w Siedlcach zaprojektował też murowany browar⁸. Łączna kwota jaka otrzymał architekt za swoje prace przy kościele siedleckim wynosiła 27076 złp.

W zestawieniu rachunków znajdujemy wzmianki dotyczące innych wydatków na budowę kościoła, w jego pierwszej fazie. Dużą kwotę, bo aż 11647, 22 złp. Czartoryscy zapłacili strycharzowi za wypalenie cegły na kościół⁹. Przy jego budowie zużyto 10697 beczek wapna, co kosztowało 18116,21 złp¹⁰. Postawienie dachu

⁵ Archiwum Czartoryskich, Dział Ewidencji (dalej ACE) 516, *Summariusz expensy na fabrykę kościoła murowanego siedleckiego* zaczawszy od die 26 9bra 1739 anno do 26 9bra 1750 anno, (bez paginacji) [dalej jako *Summariusz 1*].

⁶ J. Glinka, *Prace Jana Zygmunta Deybla w ramach mecenatu Jana Klemensa Branickiego*, BHS 23 (1961), nr 4, s. 387.

⁷ *Summariusz 1*; ACE 516, *Summariusz expensy na fabrykę kościoła murowanego siedleckiego* zaczawszy od die 26 9bra 1739 a. [do roku 1953], (bez paginacji) [dalej jako *Summariusz 2*]; ACE 516, *Regestr expensy na fabrykę kościoła murowanego siedleckiego* artykułami rozłożony, tak na wszelkiego rzemieślnika, jako i na materiały należące do tejże fabryki, zaczynający się od dnia 26 9bra w roku 1739, s. 26.

⁸ W. Boberski, dz. cyt., s. 246.

⁹ *Summariusz 2*.

¹⁰ Tamże.

na kościele kosztowało fundatorów 4656,28 złp., zaś na zużytą dachówkę na ten dach w liczbie 8500 sztuk dachówki typu holenderskiego i 30 tys. dachówki karpiołki wydano 1690 złp¹¹. Zamówione też zostały kamienie do gzymsów i na postument pod krzyż za co zapłacono 1262,26 złp¹².

Jak wyglądała fasada kościoła w Siedlcach tego nie wiemy. W. Boberski w swoim opracowaniu napisał, że była to fasada bezwieżowa¹³. Wśród rachunków zachował się zapis, iż zapłacono ponad 54 złp. *za model na wieżę kościelną*¹⁴. Być może chodziło o model sygnaturki znajdującej się na dachu kościoła. Wiadomo też na podstawie rachunków, że zapłacono *Za 4 anioły kamienne y Oramenta z gipsu na Facyacie* 3048, 26 złotych¹⁵. Fasada zatem musiała posiadać rzeźby kamienne oraz sztukaterie. Rzeźby ustawione były albo w niszach, albo na zwieńczeniu fasady. Wydaje się być bliższą drugą teorią ich umiejscowienia, niemniej nie jest ona pewna. Tezę tę może potwierdzać zapis 108,28 złp. dla *maytka za windowanie Osób kamiennych na Facyate*¹⁶. Rzeźby te zostały pomalowane prawdopodobnie przez jakiegoś miejscowego malarza-rzemieślnika za co otrzymał 16 złotych¹⁷, a na farbę na to pomalowanie wydano 63 złp¹⁸.

Dla wykończenia *fabrica ecclesiae* zakupiono dębinę *na drzwi do kościoła, zakrytyi, skarbcu, pokojow nad zakrystyą tudzież na ramy do okien y futrowania* za którą to zapłacono 864 złote¹⁹. Znaczną kwotę też zapłacono stolarzowi. W pierwszej kolejności otrzymał on do 1750 roku 1639,20 złp. za zrobienie drzwi *pryncypalnych* do kościoła²⁰. Prawdopodobnie jeszcze w tym samym roku wykonał on mensy do głównego ołtarza i do *kaplic czterech z gradusami u dołu y na gorze do stawiania świec oraz ramę do obrazu* za co otrzymał kolejne pieniądze wysokości 776,14 złp²¹. W rejestrze wydatków na siedlecki kościół znajdujemy wzmiankę o kolejnej wypłacie dla stolarza w roku 1751, a mianowicie za ambonę 500,10 złp., za chrzcielnicę 199,14 złp. oraz za 10 ławek dębowych 1241,16 co daje łączną kwotę 1941,4 złp. roku²². Kwotę w wysokości 556 złp. zapłacono szklarzowi za zrobienie 22 okien oraz za 4 skrzynie szkła zużytego do tej pracy²³. W kościele musiał znajdować się też niewielki chór za którego pomalowanie i za farby na owo pomalowa-

¹¹ Tamże.

¹² Summariusz 1.

¹³ W. Boberski, dz. cyt., s. 246.

¹⁴ Summariusz 2.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Registr expensy, s.25.

¹⁸ Summariusz 2.

¹⁹ Summariusz 1; Summariusz 2.

²⁰ Summariusz 1.

²¹ Registr expensy, s. 22.

²² Tamże; zastanawiające jest, że po dodaniu wszystkich wydatków wskazanych w pierwszym sumariuszu i rejestrze w których to wymienione zostały wszystkie wydatki na stolarza łączna kwota wynosi 4356, 74 złp. podczas gdy suma podana w sumariuszu 2 obejmującym wydatki do 1753 r. wynosi 3746,18 złp.

²³ Summariusz 1; Summariusz 2.

nie zapłacono 107,26 złp²⁴. Do tego doszło jeszcze, jak podaje kolejny sumariusz, pomalowanie *chrzcielnicy, ambony y kopyty* co wyniosło łącznie 251,22 złp²⁵.

Z wydatków wskazanych powyżej wiemy, że w kościele znajdował się ołtarz główny i cztery ołtarze w kaplicach. Znajdowały się również, nie zachowane do dzisiaj ambona i chrzcielnica oraz wspomniane ławki. Nie wiemy jak to wyposażenie wyglądało, gdyż żadna ikonografia do tego tematu się nie zachowała. Zastanawiające też jest jak wyglądały ołtarze w siedleckim kościele, choć ten problem można nieco naświetlić.

W rejestrze wydatków na fabrykę kościoła pojawiają się zapisy o powstaniu fresków w kościele siedleckim wykonanych przez Antoniego Herliczke²⁶. Pierwszą wzmianką jest kwota wysokości 17,15 złp²⁷ wypłacona Herliczce na drogę do Siedlec i do Węgrowa *dla obrysowania ołtarzów*. Drugą kwotę otrzymał malarz *za wymalowanie alfresków do ołtarza wielkiego i czterech mniejszych w kaplicach oraz od pomalowania mensow do tych ołtarzy*, a wynosiła ona 1749,29 złp. Do tej pracy dopłacono Herliczce według kontraktu jeszcze 1190,01 złp²⁸. Prace te wykonał artysta jeszcze w roku 1750, co potwierdza wiadomość zawarta w liście Ignacego Koziembrodzkiego do Jana Klemensa Branickiego z dnia 8 I 1751 roku: *Z malarzem uczniem Neinherza mówiłem, który powiedział, że skończył robotę w Siedlcach (...)*²⁹.

Z przekazów dowiadujemy się, że Herliczka – późniejszy nadworny malarz Jana Klemensa Branickiego – zanim rozpoczął malowanie ołtarzy freskowych w Siedlcach pojechał do Węgrowa oby przerysować, jak życzyła sobie tego fundatorka Izabela z Morsztynów Czartoryska, freski wykonane prawie 50 lat wcześniej przez Michelangela Palloniego w tamtejszej farze. I na tej podstawie możemy rekonstruować niezachowane do dziś, bądź zakryte tynkiem i późniejszymi przemalowaniami freski siedleckie. Powodem wzorowania się na malowidłach węgrowskich była, jak podaje autor niepublikowanej dotąd monografii Antoniego Herliczki Jan Nieciecki, poza podziwem dla kunsztu artysty bliskość położenia Węgrowa względem Siedlec oraz podobne rozwiązanie architektoniczne tych kościołów³⁰. Freski w Siedlcach musiały być iluzjonistycznymi ołtarzami z obrazami malowanymi na ścianie, podobnie jak jest to w Węgrowie. Potwierdza to też inwentarz z 1921 roku, gdzie znajdujemy zapis, że tam gdzie wiszą obrazy *przedtem były malowane wodnemi farbami wyobrażenia świętych*, które jak podaje dalej inwentarz służyły za obrazy ołtarzowe³¹. J. Nieciecki twierdzi, że w czterech ołtarzach bocznych ukazane zostały te same tematy, które widnieją obecnie na obrazach Czecho-

²⁴ Summariusz 1.

²⁵ Summariusz 2.

²⁶ Regestr expensy, s.25.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ J. Nieciecki, dz. cyt., s.1.

³⁰ Tamże, s. 2-3.

³¹ Archiwum Diecezjalne w Siedlcach (dalej ADS), Akta Kurii Diecezjalnej Siedleckiej lit. S., dz. IV, nr 8, t. I, Akta parafii św. Stanisława (1828 –1935) (dalej AKDS), Inwentarz fundi instructi, (b.p.).

wicza wiszących w kościele, o których będzie mowa później. Tematy te występują po części również w węgrowskiej farze. Ołtarze położone po dwóch stronach prezbiterium w tamtejszym kościele przedstawiają Ukrzyżowanie znajdujące się po stronie północnej kościoła oraz Nauczanie Maryi po stronie południowej. Podobny układ jest w kościele siedleckim. Wydaje się, że były to jedyne ołtarze którymi mógł się inspirować Herliczka. Pozostałe ołtarze w farze węgrowskiej nie odpowiadają tematycznie obrazom Czechowicza. Zapewne Herliczka namalował jeszcze ołtarz św. Stanisława, głównego patrona kościoła w Siedlcach i albo św. Jana Nepomucena, jakiego przedstawia obraz Czechowicza, albo św. Antoniego Padewskiego, drugiego patrona kościoła³². Trzeba dodać, że obecne umiejscowienie obrazów w niszach nie było pierwotnym umiejscowieniem. Pierwotnie jak podaje inwentarz kościoła siedleckiego z lat 1793 i 1828³³ z jednej strony (północnej) wisiał obraz Ukrzyżowania i św. Stanisława, po drugiej zaś stronie (południowej) św. Anny nauczającej Marię i św. Jana Nepomucena. W inwentarzu z 1921 roku znajdujemy już obecne umiejscowienie obrazów³⁴.

Na temat ołtarza głównego niewiele możemy powiedzieć. Prawdopodobnie w ołtarzu tym wisiał sztalugowy obraz Matki Boskiej Śnieżnej, który pochodził z wcześniejszego kościoła i który jeszcze w czasie jego istnienia otoczony był wielkim kultem³⁵. Na ten fakt wskazuje jeszcze zamówiona w tym czasie u stolarza rama do obrazu³⁶ i zamówienie na cztery obrazy Czechowicza, które zastąpiły freski Herliczki w ołtarzach bocznych. Prawdopodobne jest, iż owa rama miała być do ołtarza głównego do obrazu Matki Boskiej „Maggiore” i nie trzeba było zamawiać obrazu olejnego do tego ołtarza³⁷. Obraz otaczała prawdopodobnie kompozycja freskowa podobna do węgrowskiej, z kolumnami podtrzymującymi belkowanie, kotarami, obłokami i puttami po bokach okna. Być może ponad obrazem, w miejscu gdzie u Palloniego mamy scenę Wniebowzięcia widniało przedstawienie figuralne Trójcy Świętej lub jej uproszczonej formy Trójkąta Opatrzności. Oko Opatrzności, które możemy oglądać w zwieńczeniu obecnego ołtarza głównego oraz obraz Trójcy Świętej na płótnie umieszczony przed 1828 rokiem na jego zasuwie jest ideową kontynuacją wcześniejszego malowidła³⁸.

Jak wspomniano wyżej, freski Herliczki zostały zastąpione przez obrazy Szymona Czechowicza, a było to w rok przed konsekracją kościoła (1752). Artysta otrzymał za nie kwotę wysokości 1837,15 złp. Być może, jak twierdzi J. Nieciecki, uznano, że obrazy na płótnie będą miały silniejszą wymowę niż malowane freski. Nie wydaje się, aby artysta nie zadowolili fundatorów, gdyż wtedy nie zatrudniłby go Jan Klemens Branicki do wymalowania fresków w białostockim kościele³⁹. Do

³² J. Nieciecki, dz. cyt., s. 4.

³³ AAL, Rep. 60 A 179, k. 197; ADS, AKDS, Inwentarz kościoła parafialnego, k. 5-5v.

³⁴ ADS, AKDS, Inwentarz fundi instructi, (b.p.).

³⁵ AAL, Rep. 60A 179, k.197.

³⁶ Registr expensy, s. 22.

³⁷ Por. J. Nieciecki, dz. cyt., s. 5.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże.

tych obrazów wykonano w tym samym roku cztery ramy, za których wyzłocenie zapłacono malarzowi Sobolewskiemu 228 zł⁴⁰.

W sumariuszu znajdujemy wzmianki, że na ołtarzu głównym znajdowało się cyborium. Dokument ten podaje, że zapłacono blacharzowi od wybicia w środku cyborium blachą białą od arkuszy 32 kwotę wysokości 32 zł⁴¹. Drugi sumariusz przy okazji wymieniania prac, za które zapłacono Herliczce wymienia wymalowanie cyborium pod *olej z wyzłoceniem we środku*⁴². Opis cyborium znajdujemy w inwentarzu z 1791 roku: (...)cyborium piękne i ozdobne, z zamknięciem dobrym, w środku ozdobne, Sanctissimum w nim⁴³. Prawdopodobnie pierwotne cyborium wraz z mensą zachowało się w późniejszym ołtarzu fundowanym przez Ogińską, gdyż, jak twierdzi J. Nieciecki, opisy jego w inwentarzach powstałych po wzniesieniu ołtarza są zgodne ze wzmianką o pracy Herliczki nad tym cyborium w 1750 roku⁴⁴.

Dzisiejszy wygląd kościoła siedlecki zawdzięcza przebudowie w latach dziewięćdziesiątych XVIII wieku z polecenia Aleksandry z Czartoryskich Ogińskiej. Właścicielka Siedlec zleciła ową przebudowę polskiemu architektowi Stanisławowi Zawadzkiemu⁴⁵. Zanim zostały rozpoczęte przez Zawadzkiego prace bu-

⁴⁰ Sumariusz 2.

⁴¹ Sumariusz 1.

⁴² Sumariusz 2.

⁴³ ADS, AKDS, Inwentarz kościoła parafialnego, k. 4v-5.

⁴⁴ J. Nieciecki, dz. cyt., s. 14; Inwentarz z 1828 tak opisuje cyborium: *Na tej mense stoi cyborium, także od snyderza wyrobione i bialo malowane, drzwiczki do niego zawiaskami, kruczkami i zamkiem francuskim opatrzone. To cyborium obraca się wokóło – w jednej połowie stoi puszka z komunikantami, a w drugiej połowie w czasie odpustów stoi monstrancja z wystawieniem Najświętszego Sakramentu; po obydwie stronie z środka to cyborium jest wyzłacane.* Zob. ADS, AKDS, Inwentarz kościoła parafialnego, k.4v-5.

⁴⁵ Stanisław Zawadzki urodził się w 1743 roku. Karierę artystyczną rozpoczął podczas studiów w Akademii św. Łukasza w Rzymie, gdzie przebywał w latach 1769-1776. Sukcesem artysty było zdobycie nagrody w konkursie architektonicznym na rozwiązanie fasady kościoła S. Maria sopra Minerva w 1771. W roku 1776 zdobył tytuł Akademika „di Merito” we wspomnianej Akademii gdzie przedstawił projekty dwóch nieznanych klasztorów. W 1777 roku mamy już dowody jego działalności w kraju. Przebudował wtedy klasztor jezuitów w Płocku. W tym samym roku otrzymał również stopień majora i uzyskał stanowisko architekta Wojsk Koronnych. W latach 1777-1780 podejmował prace dla zleceniodawców prywatnych m.in. budowa pałacu „Ustronie” dla bratanka królewskiego Stanisława Poniatowskiego, zawarł też kontrakt z Hieronimem Wielkopolskim, wielkim koniuszym koronnym, na bliżej nieznane prace. W latach 1779-1781 na zlecenie Aleksandry Ogińskiej architekt dokonał gruntownej przebudowy pałacu siedleckiego. Z początkiem 1782 roku Zawadzki podjął prace przy budowie koszar w Kamieńcu Podolskim Tego też roku rozpoczął gruntowną przebudowę zniszczonego przez pożar kościoła w Krzyżanowicach. W 1784 prowadził cztery prace w Warszawie: przebudowa pałacu Ujazdowskiego nas koszarzy Gwardii Pieszej Litewskiej, budowę koszar Artylerii Koronnej oraz przebudowę dwóch innych koszar (Gwardii Pieszej Koronnej i Gwardii Konnej Koronnej). Prace budowlane w gmachach koszarowych ukończył w 1788 roku. W rok później wybudował stajnie, wozownię i lazaret w koszarach Ujazdowskich a w latach 1790-1792 prowadził prace nad fortyfikacjami w Kamieńcu. Do jego prac należy też wybudowanie trzech pałaców, w Śmiełowie, Dobrzycy i Lubostroni. Prace te wykonał w latach 1797-1800. Zawadzki zmarł 19 października 1806 roku. - zob. I. Malinowska, *Stanisław Zawadzki 1743-1806*, Warszawa 1953, s. 18-19; C. Ostas, *Zabytki Siedlec*, [w:] *450-lecie nadania praw miejskich. Siedlce 1448-1995*, red. E. Kospath-Pawłowski, Siedlce 1996, s. 283; Z. Hornung, *Jan de Witte architekt kościoła dominikanów we Lwowie*, Warszawa 1995, s. 59-60.

dowlane kościół, jak podaje inwentarz, już był ozdobiony przez Ogińską⁴⁶. Chodzi prawdopodobnie o nowo powstały ołtarz główny oraz nową ambonę i chrzcielnicę.

Wiemy, że gruntowny remont i przebudowa fasady świątyni przeprowadzona została dopiero w 1792 roku⁴⁷, a więc po zapisie we wspomnianym inwentarzu. Zachowały się archiwalia dotyczące potrzebnych materiałów na budowę nowego ołtarza. Ołtarz powstał wg projektu wspomnianego wyżej Zawadzkiego. On też podpisał się pod zachowanym zamówieniem na potrzebne materiały. W skład owych materiałów wchodziło 100 beczek gipsu, 6 kół drutu sufitowego, 2 koła drutu grubego, 4 cetnary żelaza na ankry, żelazo, które ma przechodzić przez kolumny, a które miano obstałować w jednej kuźni w terminie późniejszym wg wysokości kolumn, cegły sztuk 9000 do wymurowania kolumn i mensy ołtarzowej oraz 120 beczek wapna kamiennego precedzonego przed zimą przez kratę, aby rozmiękły najdrobniejsze cząstki⁴⁸. Daty powstania ołtarza nie mamy. A. Winter podaje jako czas powstania 1789 rok. Zapewne ołtarz istniał już w roku 1790 r., co potwierdza owa wzmianka z 1791 r. o ozdobieniu kościoła siedleckiego.

Co do reszty zachowanego wyposażenia, inwentarz z 1793 roku opisuje nową chrzcielnicę i ambonę w taki sposób: *Przy kratkach prezbiteryi po lewej stronie wielkiego ołtarza jest ambona nowa przedniey snycerskiej roboty biało malowana z wyzłoczeniami sztukami a ex opposito chrzcielnica w tymże samym kształcie i guście*⁴⁹.

Dnia 20 stycznia 1791 roku Ogińska złożyła zamówienie u cieśli Karola Gotliba Krymnera na 8 ram do okien i 2 konfesjonały⁵⁰. Za całą robotę zapłaciła łącznie dwadzieścia pięć czerwonych złotych. Konfesjonały miały być wg kontraktu zrobione z drewna olszowego według modelu konfesjonału jakie znajdują się u warszawskich bernardynów. Na ramy zaś wykonawca miał przeznaczyć drewno dębowe lub dobrze smolne sosnowe. Na te prace wydano mu ze skarbcza hetmanowej zadatku 5 czerwonych złotych. Praca ta miała zostać ukończona najpóźniej 24 czerwca 1791 roku. Mógł więc zapis z 8 czerwca 1791 dotyczący ozdobienia kościoła odnosić się też do tego zamówienia, pod warunkiem, że wykonawca nie cze-

⁴⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Lublinie (dalej AAL), Rep. 60 A 177, s. 31: *Kościół (...) hojnością dobroczynną J.W. Ogiński Hetmanowy Wielkicy Wielkiego Xięstwa Litewskiego utrzymowany y ozdobiony, konsekrowany(...)*.

⁴⁷ Informacje o remoncie kościoła przez Ogińską podaje inwentarz z 1793 roku: *Fabryka i struktura kościoła tuteyszego, tak zewnętrzna, jako i wewnętrzna, przez troskliwą y choyną szczodroblivość o Dom Boży J.W. Ogińskiej Kollatorki i Dobrodziki miejsca tego naytaskawszey, w najlepszym, nayporządnieyszym znajduje się stanie. Tak co do ścian, sklepienia, dachu, okien, drzwi, facyaty, które w roku przeszłym takową hojnością teyże J.W. Pani zupełnie lub są poprawione i odnowione, lub całkiem nowe dane(...)* - AAL, Rep. 60 A 179, k. 195v-196.

⁴⁸ ACE 516, Registr materiału na ołtarz wielki kościoła siedleckiego, (luźna karta); A. Winter, *Dzieje Siedlec 1448-1918*, Warszawa 1969, s. 62.

⁴⁹ AAL Rep. 60 A 179, k. 197.

⁵⁰ ACE 516, Umowa z Karolem Gotlibem Krymnerem, (luźna karta).

kał z wywiązaniem się z umowy na ostatni termin. Inwentarz z roku 1793 podaje już liczbę 6 konfesjonatów znajdujących się w kościele⁵¹.

W roku 1792 zostały zakupione dla kościoła siedleckiego organy. Kontrakt na ich zakup został podpisany w Warszawie 13 kwietnia z organmistrzem Janiczkiem. Na organy wydano *sto siedemdziesiąt dukatów, z dodatkiem jeszcze starych organ siedlickich*. W nowych organach w manuale znajdowało się siedem głosów, a w tych głosach *jest trojaka mixtura, tyle czyniąca, jak gdyby było głosów dziewięć, w pedale zaś głosów trzy y przytym bemben*⁵². Sprzedawca zobowiązał się też w umowie dostarczyć organy do Siedlec na św. Jana Nepomucena (tj. 16 maja), pod warunkiem dobrej pogody, gdyż jak stwierdził w deszczu przewieźć ich nie można. Organy te wymienia późniejszy inwentarz: *chor murowany nowy na nim organ nowy o 7miu głosach*⁵³.

Prawdopodobnie wtedy jak powstał ołtarz główny, który zasłonił wcześniej wykonane freski, zostały też zamalowane freski w ołtarzach bocznych, które mogły być częściowo widoczne spod obrazów jako ich tła. Przemalowane wówczas zostały także mensy oraz cyborium⁵⁴.

W roku 1793 gdy przebudowana została fasada, wykonywane były jeszcze pomniejsze prace przy kościele siedleckim. Informacje o tych pracach znajdujemy pośród rachunków Ogińskiej odnoszących się głównie do remontu plebanii. Tam też mieszczą się dwie wzmianki dotyczące obicia baz kolumn portyku kościelnego. Pierwsza z sierpnia podaje sumę 142 złp. za wydatek *do bazow pod kolumnami u kościoła*⁵⁵. Druga wzmianka z dnia 10 września według której zapłacono blacharzowi Szyszkowskiemu 72 zł *in vim obicia bazow kościoła*⁵⁶. Wśród wydatków na stolarza w dniu 7 lipca znajdujemy wypłatę 45 złp. dla Karola za ułożenie podłogi w zakrystii kościelnej i poprawę gradusów⁵⁷. W sierpniu, poza pracami związanymi z bazami kolumn, pomalowano również plebanie i zapewne przy okazji podstawę kościoła⁵⁸.

Reasumując, stosunkowo łatwo więc prześledzić w nim kolejność wykonywanych prac związanych z fabryką kościoła siedleckiego. Na jego obecny wygląd złożyły się plany dwóch wielkich polskich architektów Solariego, który nadał wygląd bryle kościoła i Zawadzkiemu, który przyozdobił go na zewnątrz obecną fasadą jak i wewnątrz klasycystycznym ołtarzem. Na pierwotną budowę z częściowym wyposażeniem wydano około 80 tys. złp. (do 26 września 1750 roku 74411,24 złp.), co nie

⁵¹ AAL Rep. 60 A 179, k. 197.

⁵² ACE 516, Umowa na zakup organów (luźna karta).

⁵³ AAL Rep. 60 A 179, k. 197.

⁵⁴ J. Niciecki, dz. cyt., s. 5.

⁵⁵ Archiwum Gospodarze Czartoryskich (dalej ACGosp) 630, Regestr przychodu i rozchodu materiałów fabryki siedleckiej zaczynając od dnia 15 Junii 1793, k. 19.

⁵⁶ ACGosp. 473/1, Rejestr expensy fabrycznej zaczynający się od dnia 16 Junii 1793 w Siedlcach, s. 65.

⁵⁷ Tamże, s. 77.

⁵⁸ ACGosp. 630, Regestr przychodu i rozchodu, k. 21.

było wiele jak na kościół w ówczesnym czasie⁵⁹. Do ważniejszego wyposażenia kościoła wchodziły z początku ołtarze freskowe wykonane przez Herliczke, a zastąpione w dwa lata później obrazami Szymona Czechowicza. Niestety do naszych czasów nie zachowały się kompletne rachunki dotyczące przebudowy kościoła, co stwarza pewną lukę w udokumentowaniu tego zagadnienia.

2. Architektura kościoła*

Kościół p.w. św. Stanisława B.M. w Siedlcach jest budowlą trójnawową, założoną na planie prostokąta i należąca do kościołów typu bazylikowego. Korpus nawowy dzieli się na trzy przęsła. Kościół tworzy prostokątna nawa, nieznacznie szersza od jednoprzęsłowego kwadratowego prezbiterium oddzielona od niego ścianą tęczową. Do nawy głównej od północy i południa przylegają nawy boczne, a od prezbiterium dwie prostokątne zakrystie. Zakrystie oraz prezbiterium równają się szerokością trzem nawom korpusu kościoła. Szerokość kościoła wynosi 22,5 m, zaś jego długość 33 m. Wejście główne do kościoła poprzedza portyk kolumnowy z wielostopniowymi schodami. Kościół jest murowany z cegły na zaprawie wapiennej, otynkowany z zewnątrz jak i z wewnątrz.

Zarówno nawa główna jak i prezbiterium przykryta dachem dwuspadowym o konstrukcji krokwiowo-stolcowej z podwieszanymi więzami pokrytymi blachą miedzianą. Nawy boczne przykrywa drewniany dach pulpitowy obity blachą. Od strony zachodniej dach zasłonięty został szczytem w formie atyki, a od strony wschodniej dachem pulpitowym. Przy ścianie tęczowej dach wieńczy sygnaturka. Zakrystie pokrywają dachy pulpitowe.

Fasada kościoła siedleckiego nie jest organiczna, tzn. nie jest powiązana architektonicznie ani z wnętrzem kościoła, ani z elewacjami bocznymi. Składa się z dwóch kondygnacji. Kondygnacja dolna jest nieco szersza od reszty korpusu kościoła wychodząc w swoich narożnikach przed lico północnej i południowej jego elewacji na głębokość pilastra. Narożniki są ścięte w swoich narożach. Kondygnacja równa jest w swej wysokości nawom bocznym i dzieli się na trzy części. Środkową w formie niewielkiego ryzalitu, przypadającej na nawę główną oraz dwie części boczne przypadających na nawy boczne. Część środkową poprzedza czterokolumnowy portyk postawiony na sześciostopniowych schodach. Kondygnacja stoi na niskim cokole obiegającym kościół dookoła. W części środkowej cokół zasłonięty jest schodami.

Z najwyższego stopnia wyrastają tokańsko-doryckie bazy kolumn portyku. Fasadę dzielą pilastry z tokańsko-doryckimi bazami. W całej kondygnacji dominuje porządek tokańsko-dorycki z dodatkiem w formie półwałka występującym poniżej głowic kolumn i pilastrów. Cała dolna kondygnacja podzielona jest pila-

⁵⁹ Tylko na dekorację rzeźbiarską wybitnego dzieła Jana de Witte, kościoła dominikanów p.w. Bożego Ciała we Lwowie powstałego w latach 1745-1964, wydano 100 tys. złp co stanowiło o wiele więcej niż wydatki na cały kościół siedlecki z jego wyposażeniem. Fakt ten potwierdza prowincjonalność kościoła siedleckiego mimo projektu znanego architekta.

* Opis architektoniczny kościoła robiony z autopsji. Tylko przy niektórych fragmentach autor posiłkował się opisem zamieszczonym w pracy magisterskiej Mirosława Grzymały.

strami. Pomiedzy pilastrami znajduje się boniowanie. Jej środkową część (ryzalitową) pilastry dzielą na trzy mniejsze części. Każdemu pilastrowi w środkowej części przyporządkowana jest jedna kolumna. Część środkowa ryzalitu jest szersza od części bocznych i w niej znajduje się portal. Ten złożony jest z prostokątnej ramy o profilowanych bokach zwieńczonej fryzem kostkowym oraz trójkątnym naczółkiem. Fryz kostkowy jest gierowany i dzieli się na trzy części. Część środkowa odpowiada szerokości otworu wejściowego, części boczne są nieco wysunięte do przodu i poza ramy flankujące otwór wejściowy. Fryz kostkowy występuje również wewnątrz naczółka i przylega do jego górnej części. Powyżej trójkątnego szczytu umieszczona jest prostokątna marmurowa płyta z napisem: „*Honor Deo et gloria*”.

Części boczne fasady dzielą się na dwie mniejsze części. Część dolna zajmuje do 2/3 wysokości kondygnacji i w niej znajduje się nisza z posągami stojącym na cokole przedstawiającym Jezusa od strony północnej i Matkę Boską od strony południowej. Część górną zajmują kwadratowe płyciny z wpisana w nie ramą w kształcie okręgu. Obie części rozdziela gładki pas muru ciągnącego się przez całą szerokość fasady. Pilastry znajdujące się na narożnikach fasady załamują (gierują) się na jej ściany narożach.

Belkowanie przeprowadzone jest wokół całej szerokości dolnej kondygnacji fasady oraz wokół portyku. W częściach ściętych narożników belkowanie gieruje się. Na owo belkowanie składają się fryz tryglifowy wraz z niezdobionymi metopami i gzymsem pod którym powyżej każdego tryglifu podwieszono są stylizowane gutta, analogicznie do porządku doryckiego. Gzymś wieńczący belkowanie w części portyku jest podstawą pod żelazną balustradę wmontowaną w cztery fazowane słupki o przekroju kwadratowym stojące na przedłużeniu kolumn portyku. Słupki te przykrywają dwie płyty, dolna szersza od średnicy słupka i górna tej samej średnicy co słupek.

Kondygnacja górna fasady zachodniej składa się z części środkowej zamykającej nawę główną oraz dwóch splotów wieńczących nawy boczne i zasłaniające dachy tych naw (il.2). Część środkowa kondygnacji ryzalitowa analogicznie do części środkowej kondygnacji dolnej. Cała górna kondygnacja wraz ze splotami nadbudowana jest na delikatnym gierowanym cokole. Przez środek fasady poziomo przebiega pas gładkiego muru otoczonego od góry i od dołu nałożonymi na siebie dwoma mniejszymi paskami muru. Pas ten jest przecięty przez cztery pilastry dzielące fasadę pionowo na przęsła. Głowice pilastrów są analogiczne do głowic pilastrów z dolnej kondygnacji. Podobnie też jak u dołu pilastry w bocznych przęsłach załamują się i zachodzą na boczne elewacje. Pomiedzy środkowymi pilastrami znajduje się otwór drzwiowy prowadzący z chóru na balkon nad portykiem. Otwór ten ujęty w ramy, zamknięty jest od góry łukiem półokrągłym, który to łuk obiega archiwolta i wieńczy stylizowany zwornik. Część górna drzwi balkonowych od połowy swej wysokości jest oszklona. Sploty zaczynają się od połowy wysokości kondygnacji, a ich podstawa zajmuje całą szerokość naw bocznych. Dolne zakończenia splotów przechodzą w kwadratowe słupki wieńczące belkowanie dolnej kondygnacji, przechodzące na elewacje

boczne. Lico murów spływu jest nieco w głębi względem lica słupków, a wewnątrz spływów występują wklęsłe płyciny przypominające kształtem owe spływy. Naroża słupków są podobnie ścięte jak naroża dolnej kondygnacji.

Powyżej głowic pilastrów górnej kondygnacji znajduje się gierowany pas gładkiego muru, którego środkowa część jest nieco cofnięta względem części bocznych. Całość wieńczy zwielokrotniony gierowany gzyms, pod którym w partiach zewnętrznych przeszła znajduje się fryz kostkowy. Gzyms przedzielony jest pasem gładkiego, również gierowanego fryzu. Szczyt wieńczy czteroschodkowa attyka na której stoi prostokątny postument zwieńczony gzymsem. Ścianę frontową postumentu zdobi girlanda zawieszona w trzech punktach. Powyżej gzymsu na postumencie umieszczone są dwie tablice prawa mojżeszowego z których środka wyrasta metalowy krzyż.

W elewacjach bocznych ściany zakrystii są nieco cofnięte względem ścian naw bocznych. Podobne rozwiązanie możemy zaobserwować przy ścianach prezbiterium, które są również cofnięte względem ścian nawy głównej. Elewacje boczne podzielone są na cztery przeszła za pomocą pseudopilastrów bądź zdwojonych, bądź pojedynczych. Bazy pseudopilastrów zdwojonych umieszczone są na wspólnych cokołach. Część górną pod głowicami pilastrów zdobi pasek muru na którym znajduje się półwałek. Pierwsze przeszło od strony zachodniej ujęte jest pseudopilastrzem pojedynczym, zaś z drugiej strony oddzielone od następnych przeszła parami zdwojonych pseudopilastrów. Przeszło to ma szerokość $\frac{2}{3}$ szerokości przeszła nawy głównej. Wewnątrz tego przeszła, zarówno od strony północnej jak i południowej, znajduje się prostokątny otwór wejściowy poprzedzony sześciostopniowymi schodami. Ponad otworem wejściowym znajduje się nieco węższy prostokątny otwór okienny. Kolejne dwa przeszła odpowiadają przeszłom nawy bocznej i są normalnej szerokości. Rozdzielone są parami zdwojonych pseudopilastrów. Kolejne przeszło wyznacza szerokość przedsionka między nawą boczną a zakrystią i flankowane jest przez pojedyncze pseudopilastry. W tym przeszle znajduje się otwór wejściowy i okno analogicznie do pierwszego omówionego przeszła. Ścianę zakrystii wyznaczają pseudopilastry pojedyncze. Jej szerokość jest znacznie szersza od normalnego przeszła nawy. W przeszle tym mieszczą się dwa rzędy okien, po trzy okna w każdym rzędzie, umieszczone symetrycznie, przy czym należy dodać, że okna środkowe są zamurwane.

Wszystkim przeszłom naw bocznych odpowiadają przeszła nawy głównej, zaś przeszłom zakrystii odpowiada jednoprzesłowe prezbiterium. Pierwsze przeszło nawy głównej od strony zachodniej nie posiada żadnych otworów okiennych. Kolejne dwa, normalnej szerokości przeszła, mieszczą w sobie na swojej osi okna. Otwory te są zamknięte od góry łukiem segmentowym. Kolejne przeszło odpowiadające przeszłu w kondygnacji dolnej z wejściem do zakrystii, nie posiada okna. Dalej ku wschodowi znajduje się przeszło odpowiadające ścianom prezbiterium. Przeszło prezbiterium od zachodu zamknięte jest jednym, a od wschodu parą zdwojonych pseudopilastrów. Na jego osi umieszczony jest otwór okienny zamknięty od góry łukiem segmentowym. Dach przykrywający zakrystię

sięga wyżej niż dach nawy bocznej i przysłania lewą krawędź otworu okiennego prezbiterium. Górną kondygnację elewacji bocznej pod głowicami pseudopilastrów pokrywa wąski pas muru złożony z półeczki i półwałka. W miejscach gdzie występują pseudopilastry pasek muru załamuje się. Głowice pseudopilastrów tworzą podstawę gzymsu, która gieruje się w partii ściętego narożnika oraz jest dolną częścią gzymsu wieńczącego elewację wschodnią. Powyżej znajduje się płyta gzymsowa wieńcząca ściany elewacji bocznych, która na narożnikach załamuje się pod kątem prostym.

Elewację wschodnią tworzą dwie kondygnacje o równej wysokości. Kondygnacja dolna złożona jest z trzech części. Część środkowa jest szersza, wysunięta ku przodowi o połowę szerokości pseudopilastra, posiada ścięte narożniki. Część ta stanowi dolną połowę ściany prezbiterium i ujęta jest z obydwu stron parą pseudopilastrów takich samych jakie występowały w elewacjach bocznych. Kondygnację dolną w części środkowej wieńczy gierowany pas gładkiego muru, który pełni jednocześnie funkcje cokołu dla wyższej kondygnacji. Części boczne dolnej kondygnacji są ścianami zakrystii. Flankują je pojedyncze pseudopilastry. Pseudopilastry stojące przy ścianie prezbiterium załamują się na wychodzącym ryzalicie części środkowej wschodniej elewacji. W ścianach zakrystii od wschodu mieszczą się na osi dwa prostokątne okna, jedno nad drugim, przy czym otwory okienne dolne są zamurowane. Kondygnacja górna wsparta na cokole jest tej samej szerokości co środkowa część dolnej kondygnacji. W podobny sposób ujęta jest parami zdwojonych pseudopilastrów stojących na osi pseudopilastrów dolnej kondygnacji. U góry, na osi, znajduje się prostokątny otwór okienny zamknięty łukiem segmentowym⁶⁰.

Na dachu, na połączeniu nawy głównej i prezbiterium, nad łukiem tęczowym znajduje się sygnaturka o rzucie poziomym zbliżonym do kwadratu. Sygnaturka, cała pokryta blachą, stoi na cokole o ściętych narożnikach podobnych jakie posiada jej środkowa kondygnacja, przy czym do tej dostawione są sploty. Kondygnacja przebita jest czterema otworami ujętymi po bokach węgarami. Każdy otwór zamknięty jest łukiem półkolistym z archiwoltą i zwornikiem. Całość wieńczy belkowanie złożone z architrawu, fryzu oraz gzymsu wieńczącego. Całą sygnaturkę nakrywa hełm z którego wyprowadzony jest krzyż.

Wnętrze kościoła trzynawowe (nawa główna i dwie boczne) z prezbiterium i zakrystiami po bokach nad którymi na piętrze znajdują się pomieszczenia. Zasadniczą część kościoła tworzy nawa główna z prezbiterium zakończonym ścianą prostą. Nawa główna jest trójprzęsłowa. Pierwsze przęsło od zachodu jest węższe od następnych i mieści w sobie chór muzyczny. Przęsło dzieli się na trzy części odpowiadające podziałowi na nawy: boczne i główną. Nie posiada otworów okiennych w górnej kondygnacji, lecz jedynie otwór wyjściowy na balkon nad portykiem. Występują jednak okna w kondygnacji przynależącej do naw bocznych. Znajdują się one w przylegających do części centralnej chóru pomieszczeniach,

⁶⁰ Por. M. Grzymała, dz. cyt., s. 18 - 21.

które zostały otwarte na nawy boczne półkolistą emporą. Ściany nawy głównej łączą się z filarem wtopionym i przechodzą za jego pośrednictwem w ścianę zamykającą nawę od zachodu. Narożniki między ścianami a filarem wypełniają gierowane pilastry, których bazy przerwane są ściętym narożniku filarów, gdzie znajdują się otwory wejściowe na chór z kręconymi schodami wewnątrz.

Chór muzyczny wsparty na trzech arkadach filarowych zamkniętych łukiem półokrągłym z archiwoltami. Archiwolty są profilowane, wsparte na półpilastrach. Każdą z nich wieńczy kliniec. Do filarów pomiędzy półpilastrami przylegają od wschodu półkolumny tokańskie. Część środkowa chóru, wspierająca się na półkolumnach wysunięta jest do przodu. Klińce oraz głowice półkolumn tworzą podstawę pod gierowane belkowanie. Na belkowanie składa się gzyms oraz fryz tryglifowy i stanowi to podstawę pod umieszczoną wyżej balustradę. Ta znowu złożona jest ze ślepych tralek i małych filarów umieszczonych na osi filarów dźwigających chór. Całość przykryta jest parapetem.

Dwa następne przeszła nawy głównej łączą się z nawami bocznymi za pomocą czterech półkolistych arkad. Arkady są wsparte na filarach zwieńczonych gzymsem tworzącym imposty. Pomiędzy arkadami zaznaczony został podział na przeszła przez zdwojone pilastry tokańskie. Bazy pilastrów umieszczone są na wspólnym cokole, zaś głowice dźwigają gierowane belkowanie, które złożone jest z dwóch pasów muru nałożonych na siebie i tworzących architrav nakryty wystającą płytą. Poza tym, na belkowanie składa się jeszcze gładki fryz oraz profilowany gzyms. Belkowanie to ciągnie się wokoło całej nawy głównej i prezbiterium kościoła z wyjątkiem fragmentu środkowej części ściany zamykającej nawę główną od zachodu, kiedy to jest przerwane. W części prezbiterium w belkowaniu przerwany jest architrav, a od wschodu całe belkowanie zasłania nastawa ołtarzowa. Powyżej belkowania znajduje się gierowany cokół wsparty bazy i zwieńczony gzymsem. Podobnie jak w przypadku belkowania cokół jest przerwany przez otwór drzwiowy na ścianie od zachodu oraz na ścianie zamykającej prezbiterium od wschodu.

Nawę główną od prezbiterium oddziela łuk tęczyowy wsparty na filarach przyściennych. Filary opilastrowane są z trzech stron, a od zachodu mają ścięty narożnik. Prezbiterium jest umieszczone wyżej względem nawy o około 20 cm. Ściany prezbiterium flankują pilastry. Pilaster znajdujący się od strony nawy załamuje się i zachodzi na wtopiony filar oraz na ścianę prezbiterium. Pilaster od ściany wschodniej załamuje się w narożach i dostawiony jest jeszcze do niego półpilaster. Po obu stronach na osi ścian bocznych umieszczone są otwory wejściowe zamknięte od góry łukiem segmentowym, zaś powyżej nich znajdują się otwory okienne emporowe prowadzące do górnej kondygnacji nad zakrystią. Otwory te są w kształcie leżącego prostokąta, również zamknięte od góry łukiem segmentowym. W prezbiterium znajduje się jeszcze jeden otwór okienny umieszczony na osi ściany wschodniej prowadzący na zewnątrz. Jest on nieco bardziej wydłużony od pozostałych, zamknięty od góry łukiem segmentowym.

Po obu stronach prezbiterium znajdują się wspomniane zakrystie. Zbudowane są na planie prostokąta. Zakrystia posiada dwa otwory drzwiowe, jeden do prezbiterium zamknięty łukiem segmentowym, drugi zaś prostokątny prowadzi do przedsionka z wyjściem na zewnątrz i z wejściem na emporę nad zakrystią. W zakrystii znajdują się też trzy otwory okienne, przy czym otwór środkowy jest zamurowany.

Zarówno nawę główną oraz zakrystie nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami. W nawie głównej występują okna zamknięte od góry łukiem segmentowym, a lunety o wykroju półkolistym są nieco podwieszane i nie stykają się jedna z naprzeciwległą drugą. W zakrystiach lunety te łączą się na osi środkowej sufitu. W prezbiterium, nawach bocznych oraz w przedsionkach umieszczonych na osi naw bocznych, po obu stronach przeszła w którym znajduje się chór muzyczny, występuje sklepienie krzyżowe. Sklepienie podzielone jest na przeszła za pomocą gurtów, które odpowiadają znajdującym się poniżej w nawie głównej i prezbiterium pilastrom.

Ściany naw bocznych posiadają wtopione do połowy swej szerokości podobne filary, które mieszczą w sobie prostokątne wnęki zamknięte od góry łukiem półokrągłym. We wnętrzach umieszczone zostały konfesjonały. Nawy podzielone są na przeszła odpowiadające przeszłom nawy głównej. Przesła naw bocznych rozdzielone są przez arkady węższe o połowę i około 1/3 niższe od arkad oddzielających nawę główną od naw bocznych. Zarówno w podłęczach arkad łączących nawę główną z bocznymi jak i w podłęczach arkad wtopionych w ścianę nawy oraz wzdłuż osi filarów jednych i drugich, znajdują się wydłużone prostokątne płyciny. Przy czym filar i podłęczce z płycinami znajdujące się przy ścianie nawy bocznej załamuje się i zachodzi na nią. Ściany naw bocznych od strony zakrystii ujęte są wtopionymi filarami na które zachodzi przedłużenie gzymsu wieńczącego filary. Zachodnie przeszła naw bocznych, kształtem zbliżone do kwadratu, pełnią funkcje kruchty i do nich też prowadzą boczne wejścia od północy i południa. Nad nimi powyżej, na wysokości chóru muzycznego znajdują się łóże. Kruchty otwierają się do naw bocznych i do nawy głównej łukami podobnymi jakie oddzielają przeszła naw bocznych, jednakże te są od nich o połowę niższe. Z chóru do galeryjek prowadzą otwory zamknięte łukiem segmentowym⁶¹.

Przy okazji omawiania architektury kościoła należy wspomnieć o dwóch kryptach znajdujących się w kościele. Powiedziane już było, że krypty te sklepił architekt kościoła Antoni Solari, za co otrzymał kwotę wysokości 600 złp. Według inwentarza z 1828 roku znajdują się *ieden pod ołtarzem Pana Jezusa, a drugi pod ołtarzem Świętej Anny. Drzwi do nich z kościoła z tarcic zrobione bez zawias, mające tylko po dwie antaby do podnoszenia, lecz w tych grobach zmarłych ciał nie chowaią (...)*⁶². Wskazuje to iż groby znajdowały się w pierwszej kaplicy od prezbiterium zarówno od strony północnej jak i południowej. Zmarłych nie chowali

⁶¹ Por. M. Grzymała, dz. cyt., s. 24 - 25.

⁶² ADS, AKDS, Inwentarz kościoła parafialnego, k. 6v.

tam w XIX wieku, ale jak podaje inwentarz z 1793 roku jeden grób był przeznaczony dla świeckich, a drugi dla księży⁶³. A. Winter podaje też, iż składano tam zwłoki bardziej dostojnych osób. W księgach bractw kościelnych zapisane był przewóz szczątków Ołędzkich, dawnych właścicieli Siedlec, ze starego kościoła do nowego. Dalej Winter zaznacza, że szczątki z krypt przeniesione zostały na cmentarz z początkiem XIX wieku⁶⁴. Ciekawą informacją jest też ta, że pod zakrytiami znajdują się piwnice, jak wspomina inwentarz przeznaczone *dla wygody plebana*⁶⁵. Jest to jedyna wzmianka na ten temat w archiwaliach.

3. Wyposażenie kościoła

Do najważniejszych elementów wyposażenia kościoła św. Stanisława w Siedlcach należy bez wątpienia ołtarz główny. Zbudowany został, jak już wspomniano wyżej, w stylu klasycystycznym według projektu Stanisława Zawadzkiego. Ołtarz jest architektoniczny, dwukondygnacyjny o wymiarach około 12 m wysokości i 6,35 m szerokości. Podstawę jego stanowi wysoki postument w który wpisana jest barokowa mensa ołtarzowa. Powyżej mensy znajduje się cyborium ołtarzowe. Po obu stronach cyborium znajduje się zdobiony płycinami gierowany cokół podtrzymujący trzy kolumny. Wewnętrzne części cokołu wraz z dwoma kolumnami wysunięte są do przodu o całą grubość kolumny. Pomiędzy kolumnami znajduje się retabulum ołtarzowe z obrazem w środku. Obraz flankują półpilastry zamknięte od góry półokrągłą archiwoltą z klincem pośrodku łuku. Przyłuczają zdobią okrągłe rozetki. Na kolumnach wsparte jest gierowane belkowanie, na które składa się fryz tryglifowy z gzymsem wieńczącym. Pomiędzy tryglifami na płaskich polach znajdują się małe rozetki. Powyżej belkowania mieści się prostokątna gierowana nastawa ołtarzowa, ujęta dwoma parami jońskich pilastrów jakby nałożonych na fragmenty wystające zza zewnętrznych pilastrów. W środku nastawy, w stylizowanych obłokach i glorii promienistej, znajduje się oko opatrności adorowane przez dwóch aniołów zasłaniających wspomniane jońskie pilastry. Po obu stronach nastawy, na osi zewnętrznych kolumn, umieszczone są dwa wazony. Pilastry wieńczy belkowanie złożone z płaskiego, załamującego się pasa z gzymsem, pod którym zawieszony jest ornament kostkowy. Całość nakrywa trójkątny szczyt oflankowany przez dwa wazony. Do górnych ramion naczółka od wewnątrz przylega ornament kostkowy.

W ołtarzowym retabulum umieszczone zostały dwa obrazy. Pierwszym jest obraz Matki Boskiej Śnieżnej umieszczony wewnątrz ołtarza, który przysłaniany jest przez drugi obraz przedstawiający Trójcę Świętą zawieszony na zasuwie ołtarza. Obraz Matki Boskiej Śnieżnej dobrze opisuje inwentarz z 1921 roku: (...) *obraz N. M. Panny z Dzieciątkiem Jezus. Główni malowane na płótnie, naklejone na drzewo, a cały obraz pokryty sukienką srebrną; nad Głową Maryi dwóch aniołów trzymają korony; korony nad Maryją i Jezusem z blachy srebrnej połączanej i kamieniami czeskimmi różnego koloru zdobione. Obraz ten jest bardzo starożytny, przenie-*

⁶³ AAL, Rep. 60 A 179, k. 196.

⁶⁴ A. Winter, dz. cyt., s. 64 - 65.

⁶⁵ AAL, Rep. 60 A 200, k. 3.

siony z dawnego drewnianego kościoła, otaczany wielką czcią parafian⁶⁶. Całość przedstawienia ujęta jest dekoracyjną prostokątną ramą o wymiarach 120 cm wysokości i 90 cm szerokości. W górną część ramy wpisany jest półokrągły łuk. Ramę wieńczą girlandy i wstęgi zwisające spod korony, umieszczonej w zwieńczeniu obrazu. Opis ram podaje inwentarz z 1828 roku: *Ten obraz jest w ramach srebrnych z pośledniejszego srebra sztucznie wyrobionych, a czystem srebrem wypolerowanych, nad ramami festunem wspianiałym podobnie srebrnym, a na wierzchu koroną ozdobiony*⁶⁷.

Wspomnianym drugim obrazem ołtarzowym jest obraz Trójcy Świętej przypisywany Januaremu Suchodolskiemu. Obraz umieszczony jest na zasuwie ołtarza, a więc posiada również jej kształt. Ma formę stojącego prostokąta zamkniętego od góry łukiem półokrągłym. W centrum obrazu ukazany został Bóg Ojciec (po prawej stronie od widza) i Jezus Chrystus (po lewej stronie) siedzący na obłokach. Pomiedzy nimi u góry przedstawiony został Duch Święty pod postacią gołębiczy. Pod ich stopami znajduje się kula ziemiska, po której pełza wąż, a wokoło niej w dynamicznych ruchach ukazana jest gromada aniołków adorujących Trójcę. Prawdopodobnie obraz został umieszczony na zasuwie w początku XIX wieku, na co wskazuje inwentarz parafialny z 1828 roku⁶⁸.

Do podstawowego wyposażenia kościoła należy także powstała z fundacji Aleksandry Ogińskiej ambona i chrzcielnica umieszczone po obu stronach wejścia do prezbiterium. Ambona została umieszczona po stronie północnej wejścia. Jest to ambona wisząca złożona z dwóch części czaszy (koszyka) oraz umieszczonego nad nią baldachimu. Całość ma 500 cm wysokości i 140 cm szerokości. Czasza podzielona została lizenami przechodzącymi w spływy wolutowe na trzy pola. W polach znajdują się prostokątne płyciny o łukowo wykrojonych narożnikach. Powierzchnie płycin pokrywa srebrna łuska. Lizeny oddzielające poszczególne części ozdobione zostały mniejszymi płycinami wypełnionymi także łuską. Całość umieszczona została na lekko wklęsłym zwisie zakończonym od dołu szyszką. Od góry czasza przykryta jest parapetem. Ponad czaszą wisi lambrekinowy baldachim kształtem odpowiadający umieszczonej poniżej czaszy. Część środkowa baldachimu ozdobiona jest stylizowaną muszlą. Po bokach baldachimu znajduje się stylizowany lambrekin w formie związanych kotar. Baldachim wieńczy kula, na której ustawiona jest postać anioła trzymającego tablice z dziesięciorgiem przykazań.

Naprzeciw ambony stoi wykonana w tym samym stylu chrzcielnica ze swoją obudową. Sama chrzcielnica w swej formie jest prosta. Składa się ze stopy, trzonu i czaszy z pokrywą. Forma stopy jest dzwonowata spłaszczona od góry. Z niej wyrasta kanulowany trzon rozszerzający się ku górze. Powyżej podstawę cza-

⁶⁶ ADS, AKDS, Inwentarz fundi instructi (b.p.).

⁶⁷ ADS, AKDS, Inwentarz kościoła parafialnego, k. 4v.

⁶⁸ Tamże, w inwentarzu znajdujemy zapis o istniejącym już na zasuwie obrazie Trójcy Świętej: *W tym ołtarzu obraz wielki na płótnie malowany Przenajświętszej Trójcy, w ramach z drzewa zrobionych i malarzkiem złotem pozłacanych. Ten obraz na dół opuszcza się.*

szy otacza koszyczek ujęty wieńcem pereł, którego dolna część nachodzi na trzon. Przykrywą zdołi dekoracja palmetowa zwieńczona kulą i krzyżem. Chrzcielnica ustawiona jest w wykrojonej półkuliście od góry niszy. Powyżej niszy znajduje się obudowa chrzcielnicy stanowiąca jej integralną część. Obudowę można podzielić na dwie części. Część dolna stanowi rodzaj ambony zamknięty od góry i od dołu fryzem złożonym z rozet połączonych plecionym ornamentem taśmowym, w części środkowej przechodzącym w delikatny łuk. Pomiędzy fryzami znajduje się trapezoidalna płycina wypełniona dekoracją w postaci srebrnych łusek z inicjałami Aleksandry Ogińskiej. W części górnej obudowy znajduje się baldachim, taki sam jaki w przypadku ambony, zwieńczony postacią św. Jana Chrzciciela. Chrzcielnicę i jej obudowę obiega żelazna krata o wysokości 93 cm i długości 275 cm. Krata jest kutą, zdobioną motywami wijących się wici roślinnej. Wykonał ją warsztat R. Szewczykowskiego z Warszawy czego dowiadujemy się z zamieszczonej w okolicy zamka plakietce.

W kaplicach bocznych znajdują się cztery ołtarze, dwa od strony północnej i dwa od południowej. Jak zostało powiedziane wcześniej, pierwotnie w miejscach tych znajdowały się tylko mensy ołtarzowe z wymalowanymi powyżej ołtarzami freskowymi. W dwa lata później zastąpione zostały obrazami Szymona Czechowicza. Prawdopodobnie mensy ołtarzowe zachowały się jeszcze z pierwotnego wyposażenia kościoła. Wysokość każdej mensy wynosi 97 cm, jej szerokość 200 cm, a głębokość do ściany 134 cm. Mensy wykonane z drewna mają formę trapezu o bokach delikatnie wklęsłych. Wnętrze ma formę płyciny zbliżonej do kształtu całej mensy. Rogi mensy zdobione są liśćmi stylizowanymi na rokaje. W części środkowej płyciny rysunek załamuje się i wprowadzony jest motyw roślinny.

Do jednych z najciekawszych zabytków wchodzących w skład wyposażenia kościoła siedleckiego należy zespół obrazów wykonanych w 1752 roku przez barokowego malarza Szymona Czechowicza. Obrazy, jak już wspomniano umieszczone są na ścianach naw bocznych, powyżej mens ołtarzowych. Wszystkie są wykonane na płótnie i posiadają formę stojącego prostokąta o wymiarach: 430 cm wysokości i 200 cm szerokości. Górna partia obrazów za każdym razem jest zamknięta inaczej, zaś w dolnej rama przybiera układ falisty, z wyjątkiem obrazu Ukrzyżowania, gdzie jest rama prosta.

W nawie północnej od strony prezbiterium zawieszony jest obraz przedstawiający Ukrzyżowanie. Ten zamknięty jest od góry łukiem segmentowym. Na pierwszym planie obrazu ukazany został, z rozpostartymi ramionami, wiszący na krzyżu Chrystus. Przedstawiony jest on jeszcze przed momentem śmierci, o czym mogą świadczyć otwarte oczy i głowa, która jeszcze nie opadła na żadne z ramion. Perizonium jego jest rozwiane. Z lewej strony pod belką krzyżową ukazany został łuk księżycowy. Na głowę Jezusa wisi tabliczka z napisem INRI [*Iesus Nazarenus Rex Iudeorum*]. Pod krzyżem zaś, ze spuszczoną głową stoi Maria Magdalena obejmująca belkę pionową krzyża. Na drugim planie po lewej stronie przedstawiono dwie postaci, z których jedna z nich siedzi na koniu. Resztę drugiego planu wy-

pełnia krajobraz górski. Całość obrazu ujęta została w barwach ciemnobrunatnych. Przedstawienie to odbiega troszkę od fresku wykonanego przez Pallonięgo w węgrowskiej farze. Tam Chrystus został ukazany w tych samych tonacjach co w Siedlcach lecz bez postaci towarzyszących. Przyjmując, że freski Herliczki wiernie powtarzały freski węgrowskie, postacie w obrazie dodane zostały według własnego mniemania malarza zachowując tematykę obrazu.

Naprzeciwko w nawie południowej zawieszony jest kolejny obraz Czechowicza przedstawiający św. Stanisława. Rama górna obrazu jest w formie dwóch pasów łukowo załamujących się do środka i schodzących się na osi obrazu. W dolnej części obrazu rama przyjmuje motyw fali. Na obrazie przedstawiony został typowy w ikonografii motyw z życia św. Stanisława – wskreszenie Piotrawina. Pierwszym przykładem takiego przedstawienia jest miniatura z *Graduału katedry wawelskiej* z 1415 roku⁶⁹. Według legendy św. Stanisław wskrzesił komesa Piotra na świadka w sporze z królem o prawomocne nabycie dóbr kościelnych⁷⁰. Scena jest wielopostaciowa i wieloplanowa. Św. Stanisław ubrany w strój pontyfikalny, w lewym ręku trzyma pastorał, błogosławi Piotrawina znajdującego się u jego stóp. Piotrawin pólży na białym prześcieradle zarzuconym na jego nagie ciało. Wokoło zebrane są postaci mężczyzn i kobieta z dzieckiem. Nad głowami ich, w chmurach zawieszono są główki aniołków. Całość umieszczona na tle fragmentów architektury z kolumną i filarem. W głębi krajobraz górski oraz fragment okrągłej świątyni. Prawdopodobnie artysta wykonał ten obraz według jakiegoś kopiersztuchu, gdyż w cztery lata później (1756) powtórzył tę kompozycję w ołtarzu głównym kolegiaty farnej w Poznaniu⁷¹. Różnica między tymi obrazami polega na delikatnej zmianie ustawienia postaci oraz na lepszym wykonaniu poznańskiego obrazu. Wiązało się to zapewne z ilością funduszy jakie zostały przyznane malarzowi oraz miejscem przeznaczenia tego obrazu. Obraz, jak wspomniano wyżej, nie wisi w pierwotnym miejscu. Wcześniej wisiał obok sceny Ukrzyżowania, a w jego obecnym miejscu wisiał obraz św. Anny nauczającej, co odpowiadało założeniu ideowemu kościoła węgrowskiego.

Obraz św. Anny nauczającej Maryję zawieszony jest w kaplicy zachodniej nawy południowej. Typ przedstawienia wiązał się ze wzrostem kultu św. Anny podczas wypraw krzyżowych. Pierwsze sceny nauczania Maryi zaczęły też pojawiać się najpierw na półwyspie Apenińskim i Iberyjskim⁷². Obraz siedlecki zamknięty jest od góry łukiem wglębionym do wewnątrz obrazu pośrodku łuku i na jego końcach. W centrum przedstawienia święta Anna siedzi na ławie z młodzieńką Maryją czytającą książkę. W części dolnej obrazu przedstawiony został Joachim z uniesioną głową, wpatrujący się w oblicze Matki Boskiej. Nad nimi w zwieńczeniu

⁶⁹ R. Knapieński, *Titulus Ecclesiae...*, s. 516.

⁷⁰ V. Schaubert, H. M. Schindler, *Święci na każdy dzień. Patroni naszych imion*, Warszawa 2000, s. 151.

⁷¹ *Katalog zabytków sztuki, Miasto Poznań, cz. II, Śródmieście kościoły i klasztory*, 1, Warszawa 1998, s. 18.

⁷² M. Biernacka, T. Dziubecki, H. Graczyk, J. St. Pasierb, *Maryja matka Chrystusa*, Warszawa 1987, s. 99.

obrazu małe putta adorujące postacie. Z prawej strony Joachima stoi kosz z bielizną. Całość ukazana jest na tle architektury z fragmentem filaru po lewej stronie i stołu po prawej, powyżej kosza z bielizną. Przedstawienie to w swej formie odbiega znacznie od przedstawienia węgrowskiego. Tutaj zapewne został zadany temat artyście i ten namalował go, podobnie jak wcześniejszy temat Ukrzyżowania, nie sugerując się freskami wykonanymi przez Herliczkę. Scena węgrowska rozgrywa się na powietrzu pod arkadą. Została zmieniona kompozycja, kolorystyka, a jedynie tematyka została ta sama.

Ostatnim z tej serii obrazem Czechowicza jest przedstawienie św. Jana Nepomucena. Na obrazie, święty przedstawiony jest w centrum w postawie stojącej. Ubrany w strój kapłański (sutanna, komża, peleryna) trzyma w dłoniach krzyż. Ponad nim w obłokach po lewej stronie ukazany został anioł trzymający palmę męczeństwa i wieniec laurowy, zaś po prawej dwa putta. Święty znajduje się we wnętrzu. Z prawej jego strony stoi stół z otwartą księgą, obok niej bieret i planetarium. Za stołem w głębi mieści się szafka biblioteczna z książkami. Za Nepomucenem z jego prawej strony stoi także anioł z palcem przytkniętym do ust jako znak sugerujący *silencium*. Nie wiemy dlaczego akurat zażyczono sobie aby czeski święty pojawił się na siedleckim obrazie. Pozostaje ten problem zatem do szerszego zbadania.

Ostatni element z wyposażenia kościoła jaki pozostał do przedstawienia to bardzo prosty w swej formie prospekt organowy. Zbudowany w stylu klasycystycznym, architektoniczny, trzyosiowy, posiada trzy kondygnacje. Kondygnacja dolna pełni funkcje cokołu i ozdobiona jest prostokątnymi płycinami. Kondygnacja środkowa przypomina formą łuk triumfalny. Jej trzy jednakowe sekcje zamknięte od góry łukiem półokrągłym z archiwoltami wspartymi na pseudopilastrach. W łukach znajdują się klince. Sekcje dzielą jońskie pilastry, których bazy wraz z klincami stanowią podstawę pod płycinowe belkowanie zwieńczone gzymsem. Najwyższa kondygnacja jest jednoosiowa i odpowiada środkowej części kondygnacji dolnej. Sekcja zamknięta również, podobnie jak w niższej kondygnacji. Całość zwieńczona płycinowym belkowaniem oraz trójkątnym naczółkiem. Zarówno na naczółku jak i po obu stronach w narożach, na gzymisie wieńczącym dolną kondygnację, znajdują się stylizowane wazy. Prawdopodobnie jest to ten sam prospekt organowy, który został zamówiony za czasów Aleksandry Ogińskiej.

Wykorzystane źródła i przedstawione informacje dotyczące kościoła siedleckiego w jasny sposób przybliżają jego miejsce w dziedzinie sztuki. Nie jest on wybitnym osiągnięciem na polu sztuki nowożytnej. Niemniej jednak klasa wykonawców takich jak Antoni Solari, Stanisław Zawadzki, Antoni Herliczka, czy Szymon Czechowicz świadczy o doborowym mecenacie fundatorów oraz ich znajomości trendów panujących w epoce.

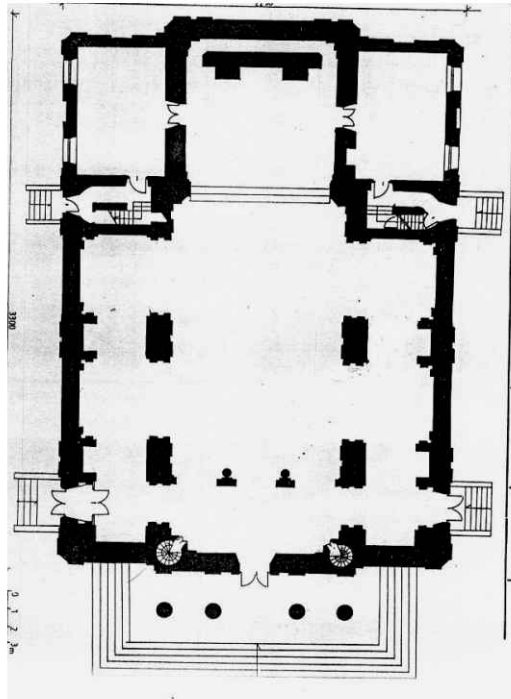
Swoją świetność parafia przeżywała w czasach, gdy Siedlce były własnością Czartoryskich. W połowie XVIII wieku z inicjatywy Kazimierza i Izabeli z Morsztynów Czartoryskich wybudowany został nowy kościół parafialny. Trzyna-

wowy kościół w typie bazylikowym, założony został na planie prostokąta. Fundatorzy skrupulatnie zadbali też o jego wyposażenie. Freski wspomnianego Herliczki do dziś niestety się nie zachowały, jednakże obrazy Czechowicza do chwili obecnej uświetniają swoim wyglądem siedlecka parafię. Rezydująca w Siedlcach w drugiej połowie XVIII wieku księżna Aleksandra Ogińska również odcisnęła swoje piętno na siedleckim kościele. Jej inicjatywa przebudowy fasady w nowym stylu, na zawsze zakłóciła jednolitość budowli Solariego. Wewnątrz kościoła kolatorka postawiła m.in. nowy, monumentalny klasycystyczny ołtarz oraz flankujące prezbiterium ambonę i chrzcielnicę. Obecny swój stan kościół zawdzięcza właśnie tej przebudowie pod koniec XVIII wieku.

ILUSTRACJE

1. Kościół p.w. św. Stanisława w Siedlcach. Widok od strony północno-zachodniej.

2. Kościół św. Stanisława. Rzut poziomy.

3. Kościół. Widok górnej części fasady.

4. Kościół. Widok na południowy narożnik fasady.

5. Kościół. Widok na południową część dolnej kondygnacji fasady.

6. Kościół. Portal w zachodniej fasjacie kościoła.

7. Kościół. Epitafium powyżej portalu w fasadzie.

8. Kościół. Widok portyku od strony południowo-zachodniej.

9. Kościół. Widok na fasadę od strony północno-zachodniej.

10. Kościół. Widok północnej części zwieńczenia fasady.

11. Kościół. Widok na południową stronę.

12. Kościół. Widok na północną stronę.

13. Kościół. Widok na szczyt fasady.

14. Sygnaturka na dachu kościoła.

15. Kościół. Widok na wschodnią facjatę.

16. Kościół. Widok na północno-wschodnią część.

17. Kościół. Widok prezbiterium z ołtarzem głównym.

18. Kościół. Widok na północną ścianę nawy głównej.

19. Kościół. Widok na sklepienie nawy głównej i prezbiterium.

20. Kościół. Widok pojedynczego przęsła sklepienia.

21. Kościół. Widok wschodniej części nawy bocznej.

22. Kościół. Widok zachodniej części nawy bocznej.

23. Kościół. Arkady chórowe.

24. Kościół. Prospekt organowy.

25. Kościół. Fragment ołtarza głównego.

26. Obraz św. Trójcy w ołtarzu głównym na zasuwie.

27. Obraz Matki Boskiej Śnieżnej w ołtarzu głównym.

28. Kościół. Widok północnej ściany prezbiterium.

29. Kościół. Ambona.

30. Kościół. Chrzcielnica z obudową.

31. Nawa północna. Obraz – Ukrzyżowanie.

32. Nawa południowa. Obraz – św. Anna nauczająca Marię.

33. Nawa południowa. Obraz – św. Stanisław wskrzeszający Piotrawina.

34. Nawa północna. Obraz – św. Jan Nepomucen.

35. Kościół. Mensa ołtarzowa w ołtarzach bocznych.

36. Ukrzyżowanie Michelangela Pallonego w północnej kaplicy fary węgrowskiej.

37. Nauczanie Marii Michelangela Pallonego w południowej kaplicy fary węgrowskiej.

Summary

Piotr Ługowski, Saint Stanisław's church in Siedlce. Historical and artistic study of the building.

The author, on the basis of preserved archives, presents not only the history of construction of the church itself but expenses connected with the construction as well as architecture of the church together with its basic equipment. The advantages of the work rest with using just discovered archives relating to the church of Siedlce which allowed for deeper review of this building. One of newly discovered information on the church in Siedlce is the name of an architect of this church – Antoni Solari. The article consists of the architectonic description of the church done by personal inspection as well as it catalogues the equipment of the church.

Резюме

Piotr Ługowski, Костел святого Станислава в городе Седльце. Историко-художественное исследование объекта

Автор, на основе сохранившихся архивных материалов, представляет не столько историю костела, что связанные с ним расходы, а также архитектуру костела и его основное снабжение. Достоинством работы является использование найденных недавно архивных материалов, касающихся костела в Седльцах, что позволило более внимательно подойти к исследованию объекта. Одна из нововыявленных информации, связанных с костелом, это фамилия архитектора – Антони Соляри. Статья содержит сделанное по личному наблюдению архитектурное описание костела и каталог его снабжения.

